

Preistorgia da la Svizra en survista

■ Werner E. Stöckli è stà dal 1985 al 2012 professor d'archeologia a l'Università da Berna. El vala senza dubi sco in dals doyens principals da la preistorgia en Svizra. L'onn 2016 è cumparida – quasi sco quintessenza da sia lavur scientifica, ma tuttina en ina lingua bain legibla – si'ovra «Urgeschichte der Schweiz im Überblick 15 000 v.Chr – Christi Geburt». Sco ch'i resorta gia dal suttitel dal cudesch, sa tracta da la «construcziun» d'ina preistorgia. Vul dir: malgrà la varietad dals chats archeologics avant maun restan blers segns da dumonda; tar la lavur dal perscrutader tutga perquai per forza er quella d'interpretar e da reconstruir quai che sa chatta «tranter las lingias». Stöckli fa quai cun scriber ses text sapientivamain or d'ina perspectiva persunala, da la quala resorta ch'i sa tracta da sia vista subjectiva. Quai sa mussa er en la resumaziun rumantscha dal cudesch reproducida qua sutvart.

Introducziun

L'introducziun discuta ils problems general da la presentaziun d'ina preistorgia da la Svizra. Quests problems han da far particularmain cun la situaziun da las funtaunas. Nossas funtaunas èn conservadas en il terren. Ma quest «archiv» ha fitg bleras largias e n'è anc ditg betg erui dal tutfatg tras exchavaziuns. Far discurre l'archiv dal terren è

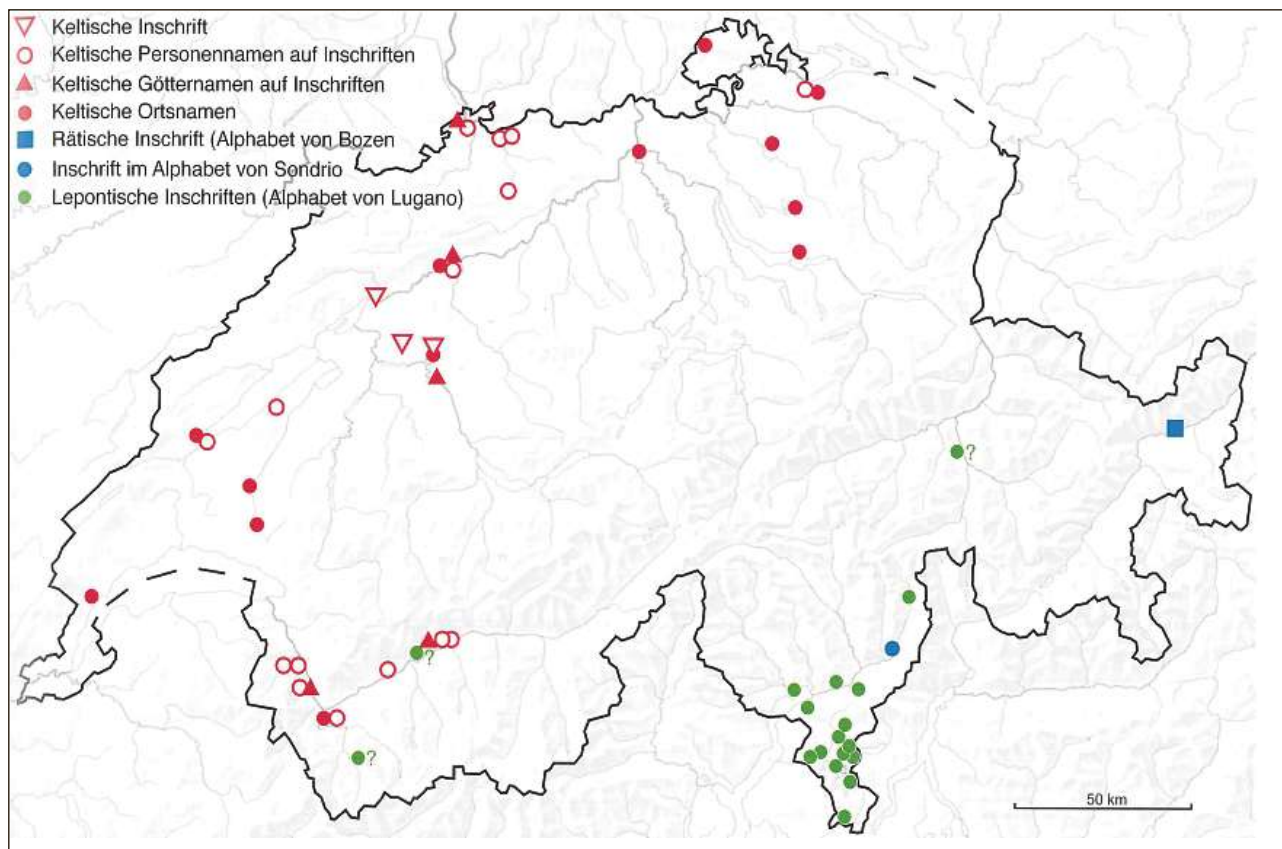
l'incumbensa che sa tschen- ta a chascun da la presentaziun d'ina preistorgia da la Svizra. A mes avis

datti mo ina vista persunala sin la preistorgia.

Construcziun d'ina preistorgia da la Svizra

En quest chapitel è fixà il rom, entaifer il qual la preistorgia da la Svizra vegn presentada qua. La preistorgia da la Svizra è marcada da la situaziun e da la divisiun dal territori natiral dal pajais. Las Alps èn in factur decisiv. Per l'ina han ils glatschers alpini destrui la pli gronda part da las testimonianzas temprivas, uschia che jau cumenz questa presentaziun pir suenter la retratga dals glatschers enturn l'onn 15 000 a.C. Per l'otra han las Alps reparti la Svizra en divers territoris natirals e culturals. Uschia chapeschan ins facilmain ils svilups spezial dal Vallais, dal Tessin e dal Grischun. Da far nagut cun las Alps n'ha dentant il fatg che la Svizra Bassa n'è betg stada in'unitad culturala durant la pli gronda part da la perioda ch'ans interessa, ed è anc oz dividida culturalmain tras il cunfin linguistic franzos-tudestg.

Perditgas celticas, leponticas e reticas dal temp roman – in exempel per las bleras chartas e graficas cuntengidas en il cudesch.

Il svilup dal clima, da la vegetaziun e da la fauna sustegnan la reconstrucziun ipotetica dal svilup demografic en la Svizra Bassa tenor ina curva da creschientescha. Silsuenter vegn cunfinà il rom tempor tranter la recolonizaziun suenter la retratga dals glatschers (ca. 15 000 a.C.) ed il cumenzament dal temp istoric curt avant la naschientscha da Cristus. Tractads vegnan ils cuntengs da las funtaunas istoricas e las testimonianzas linguisticas en inscripziuns ed en la tradiziun da numns. Alura sa tracta da fixar las datas istoricas en il terren tenor regiuns. Qua èn ils chats dad Yverdon e conturns ils pli impurtants, perquai ch'els permettan – en cumparegliazun cun quels d'Alesia e dals champs d'Augustus – da s'avischinar fitg exactamain a la data 58 a.C. (emigraziun e subordinaziun dals Helvets). Da questa dataziun resulta er che chats militars dal Surses e dal Pass dal Set n'han da far nagut cun la campagna cunter ils Rets (15 a.C.), mabain èn pli vegls.

En il proxim sutchapitel emprov jau da cumbinar la tradiziun istorica da «pievels» e las testimonianzas linguisticas ch'èn sa mantegnidas, e quai tras la distribuziun regiunala dals chats archeologics. A maun dals chats da fossas – e qua cunzunt a maun da la ceramica – resulta in maletg culturalmain fitg eterogen en quels territoris, en ils quals i vegniva discurre in general celtic. Entant che las caracteristicas dal Tessin e dal Vallais sa laschan anc spetgar, èn las differenzas tranter la Svizra Bassa, tenor Cesar il territori da la civitas Helvetiorum, tuttina

plitost sorprendentas. Dal territori probablmain retic dal Grischun e da la Val dal Rain alpin na datti strusch chats expressivs dal prim tschientaner a.C. Tuttina mantegna il chapitel suandant adina il focus sin la dumonda, co che las differenzas regiunals, che pon vegnir constatadas durant l'entira preistorgia envers il cunfin da la provinza romana, tranter la civitas Helvetiorum e la Rezia, ed envers il cunfin linguistic tranter franzos e tudestg, sa cumportan.

Sutdivisiun regiunala da la Svizra dal paleolitic fin al temp da Latène

En quest chapitel èn resumadas tut las observaziuns che gidan a reconoscher la structura culturala dal territori svizzer. Per il temp avant l'existenza da la ceramica èn ins dependent d'analisar ils objects da silex che laschan supponer fin ussa mo ina giada ina classificaziun da la Bassa. Schebain ch'i dat dal 6avel millenni a.C. mo pitschens complexs da chats cun ceramica da la Svizra, sa laschan tuttina percorscher differenzas regiunals. Il pli fitg sa distingua qua il Tessin, entant che al nord da las Alps na pon ins betg separar cleramain – pervia da difficultads cronologicas – la Svizra Occidentala (La Hogue) da la Svizra dal Nord (ceramica lineara).

En il 5avel millenni èsi detg bain pussaivel da divider culturalmain la Svizra en las regiuns Tessin, Vallais e Svizra Occidentala, Svizra Centrala e Svizra Orientala. Per il quart millenni a.C. exista per la Svizra Bassa (cun excepziun dal territori al vest dad Yverdon) ina ritgezza da chats bain classifitgads dals abitadis a las rivs dals lais. Nova è la classificaziun dals chats da Concise che jau attribuesch ad ina cultura maschadada Cortaillod-NMB (Néolithique moyen bourguignon). Gronds problems fa l'interpretaziun istorica dals svilups culturals. In'emigraziun da l'ost (Pfyner-Boleráz) e dal vest (Cortaillod-NMB) consideresch jau sco probabla, entant che l'integraziun da la Svizra Centrala en il spazi cultural da l'Europa Centrala ed er l'arom che vegn en moda pudessan avair procurà per contacts pli intensivs vers ost. Anc en il quart millenni exista cun Tumein-Crestis per l'emprima giada in complex da chats grond avunda dal Grischun, che demonstrescha immediatmain l'indipendenza culturala da quest territori. La cunfinaziun cun la Svizra Bassa sa lascha constatar er durant l'entir temp da bronz. En il temp da bronz tardiv sa distinguan zunt fitg il Grischun e la Val dal Rain alpin cun la cultura Laugen-Melaun.

L'eveniment il pli impurtant da tut la preistorgia da la Svizra è dentant l'integraziun da tut ils territoris – cun excepziun dal Grischun e da la Val dal Rain alpin – en il spazi cultural da l'Europa Cen-

trala tranter 2750 e 2300 a.C. Questa integraziun è per mai identica cun la celtizaziun da quests territoris ed en connex cun tala quint jau l'immigraziun da Celts en la Svizra Occidentala, en il Vallais ed en il Tessin. Fitg bain sa laschan cumprovar persunas estras immigradas en las fossas dal santeri da Sion-Petit-Chasseur VS tant a maun da las donaziuns sco er tras analisis antropologicas.

L'unitad culturala da la Svizra Nordalpina, dal Vallais e dal Tessin sa lascha cumprovar cleramain vi dals chats anc 1000 onns suenter l'immigraziun celtica sco tala. Silsuenter daventan las differenzas – tras ils effects dal substrat e tras las influenzas da las pli differentas varts – puspè pli fermas, sco ch'ellas sa laschan constatar per il prim tschientaner a.C. Anc pli impurtanta è dentant la constataziun d'in cler cunfin a l'ost vers il territori «retic» durant il temp da Hallstatt e Latène.

Svilup da la societad en Svizra dal paleolitic fin al temp da Latène

Il chapitel 4 è deditg al svilup da la societad. Damai ch'igl è nunpussaivel d'interpretar directamain ils chats ed ils resultats en quest regard, hai jau sviluppà en l'introducziun da quest chapitel in rom che s'extenda tranter ils chatschaders e rimnaders (chatschaders e rimnaders umans e schimpans), tar ils quals jau suppon ch'i dettia gruppas da 60±30 individis, e las societads urbanas dal temp istoric (organizaziun dals populi latini enturn l'onn 500 a.C.), en il qual pitschnas citads èn colliadas en ina lia lucra.

Quest rom emprov jau alura d'emplenir – tractond ils chats ed ils resultats – cun il svilup social en Svizra. Per il temp dals chatschaders e dals rimnaders per propi (15 000–6500 a.C.) na datti en Svizra naginas pussaivladads per illustrar las ideas teoreticas. Betg bler meglier èsi per il temp da la cumparsa da la cultivaziun dad ers e da la tratga da muvel (6500–4300 a.C.). Pir suenter è la basa d'interpretaziun meglra, grazia als chats ed als resultats dals vitgs da palissadas. Cun agid dals vitgs construids sistematicamain, da las saivs enturn ils vitgs e da las vias vers ed enturn ils vitgs deducesch jau ina clera gestiun da las cuminanzas daventadas in pau pli grondas. La gestiun era forsa en ils mauns d'in retg dal vitg. In tal sa lascha eventualmain supponer en la fossa 12 da Lenzburg AG. Tar mintga vitg tutgava in territori. La repartiziun vaira regulara dals vitgs enconuschents al Lai da Bienna ma permetta – sco jau manegel – d'identifitgar territoris communalis. A partir da la fin dal quart millenni a.C. quint jau cun la fusiun da pliras cuminanzas da vitgs e cun la furmaziun d'ina aristocrazia. In tal svilup

po esser l'organizaziun da la miniera dal Chalchhofen sper Olten, la reducziun da las fossas per 100 onns e dals champs da fossas exponids.

Durant il temp da bronz e da fier han – a mes avis – er vinavant mo persunas noblas survegnì ina fossa che sa lascha chattar archeologicamain. Da questas fossas resortan durant il temp da bronz adina puspè singulas sepulturas zunt ritgas che jau interpretesch sco fossas da retgs. Questa structura sociala na sa lascha dentant betg confermar sin ils plans dals abitadis. La situaziun d'abitadis fortifitgads na lascha er betg presumar ch'els hajan gi in'impurtanza localmain centrala. Durant il temp da bronz tempriv e mesaun pon ins puspè supponer ch'igl haja dà signuradis territorials pli gronds, perquai ch'i deva piogns tranter Hurden SZ e Rapperswil SG.

Durant il temp da fier è registrà cun Unterlunkhofen in champ da fossas che permetta da distinguer tranter las fossas da persunas noblas e la fossa d'in retg. En il temp da Hallstatt pli tempriv ves jau la culauna d'aur or d'ina fossa cun la donaziun d'in char sco segn il pli evident da retgs che pudevan avair in reginavel da circa 500. Quest exempel porscha dapi il temp neolitic tempriv, ch'enconuscha gia ils territoris da vitgs, la meglra pussaivladad per definir la grondezza dals territoris.

Durant il temp da Latène dal segund e prim tschientaner a.C. enconuschan ins cun ils oppidums ch'èn savens fortifitgads, per l'emprima giada en l'entira preistorgia da la Svizra in sistem da lieus centralis, ch'ha survivi per gronda part durant il temp dals Romans. En ils oppidums ves jau ina structura parallela als populi latini. La structura che sa dera da la civitas Helvetiorum, sco ch'ella vegn tradida da Cesar, na sa lascha dentant betg tschiffar archeologicamain. Interessant èsi che la munaida ch'era vegnida battida gia avant ch'ils oppidums existivan, n'illustrescha – er betg pli tard – en sia derasaziun ni la structura dals oppidums ni quella da la civitas Helvetiorum. Unicamain intgins numns sin la munaida dal prim tschientaner a.C. inditgeschan la posiziun excellenta da singulas persunas, sco ch'ellas vegnan tradidas da Cesar.

Sguard sin l'ulteriur svilup en il temp istoric

En il chapitel 5 dun jau – sin basa da la preistorgia – anc in sguard en il temp dals Romans, en il temp medieval e per part en il temp modern. En connex cun il svilup demografic dovra jau las emprimas datas segiras, quellas da las dumbraziuns dal pievel enturn l'onn 1800 s.C. Suenter avair mussà la speschezza da l'abitadi e las datas palinologicas, sa posiziunescha il temp dals Romans sin la lingia d'evoluziun tranter il temp da Latène ed il temp medieval. En la repartiziun culturala e politica da la Svizra Bassa sa mussa ina discontinuitad tranter il temp dals Romans ed il temp medieval tempriv. La nova classificaziun per lung da la Aara resp. per lung dal cunfin linguistic dad oz pudess però avair in connex cun las relaziuns preistoricas dal terz millenni a.C. e pli baud. Cun tractar il svilup da la societad accentuesch jau che relaziuns socialas preistoricas na returnan insumma betg en il temp medieval tempriv. Las structuras dal temp medieval han segiramain lur basa en il temp dals Romans, dentant er gia en la preistorgia.

La presentaziun:

Werner E. Stöckli. Urgeschichte der Schweiz im Überblick 15 000 v.Chr – Christi Geburt. Die Konstruktion einer Geschichte. Basilea 2016. [Resumaziun rumantscha p. 331s.].

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=3511
www.chattà.ch

Cuverta da la publicaziun.